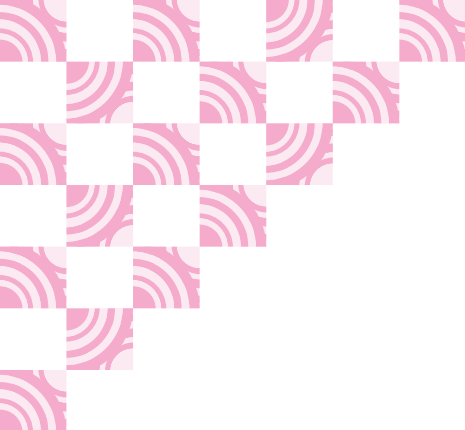

DOKUMENTOVANJE ŽENSKE HISTORIJE / HISTORIJE ŽENA U BOSNI I HERCEGOVINI

IZVJEŠTAJ SA TERENSKOG ISTRAŽIVANJA

01

UVOD

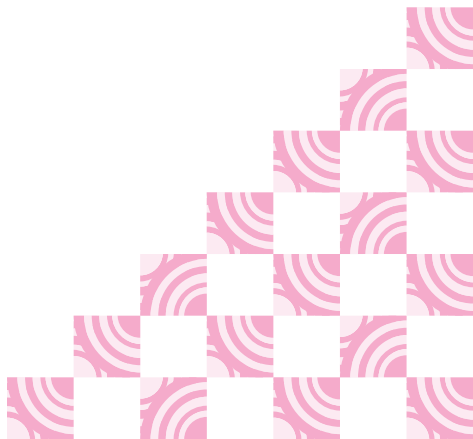
01
UVOD

02
PRVI DIO

03
DRUGI DIO

04
NALAZI

05
ZAKLJUČAK

Ovaj izvještaj donosi nalaze terenskih i arhivskih istraživanja provedenih u 24 lokalne zajednice širom Bosne i Hercegovine, s fokusom na dokumentovanje uloge žena u obnovi i društvenom oporavku nakon velikih ratnih razaranja – kako poslije Drugog svjetskog rata, tako i nakon rata 1992–1995. Terensko istraživanje realizovao je Historijski muzej Bosne i Hercegovine u okviru projekta “Women of Bosnia and Herzegovina – Connecting Past and Present”, koji ima za cilj bilježenje ženskog doprinosa obnovi društvenog tkiva u Bosni i Hercegovini u saradnji s projektom „Žene vode na putu mira i sigurnosti“.

Tokom 34 terenske posjete, multidisciplinarni istraživački tim prikupio je usmenu historiju, lične dokumente i kontekstualne informacije, te tako otkrio često zanemarene priče žena koje su doprinosile obnovi porodica, zajednica i institucija u periodima dubokih društvenih transformacija.

Publikacija je izrađena u sklopu “Women of Bosnia and Herzegovina - connecting past and present” omogućenog kroz projekat “Žene vode na putu mira i sigurnosti u Bosni i Hercegovini”, koji se implementira uz podršku Fonda za izgradnju mira generalnog sekretara Ujedinjenih nacija (PBF) u partnerstvu sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH. Projekat se implementira pod vodstvom rezidentne koordinatorice UN-a u BiH, a zajednički ga provode UN Women, Međunarodna organizacija za migracije (IOM) i Populacijski fond Ujedinjenih nacija (UNFPA). Izražena mišljenja i stavovi su djela autora i ne odražavaju nužno stavove Fonda za izgradnju mira generalnog sekretara Ujedinjenih nacija i agencija koje implementiraju projekat.

Svako pojedinačno istraživanje uključivalo je intervjue s osobama poput kustosa/ica, bibliotekara/ki, aktivistkinja i lokalnih lidera/ica. U mnogim slučajevima intervjui su bili praćeni prikupljanjem relevantne građe – dokumenata, fotografija i ličnih predmeta – koji će poslužiti kao podrška vizuelnom i narativnom segmentu izložbe i digitalne platforme koje Historijski muzej Bosne i Hercegovine planira pokrenuti do kraja godine. Digitalna platforma će predstaviti 50 priča žena iz cijele Bosne i Hercegovine, dok će izložba poslužiti kao njena fizička nadogradnja – imerzivni, interdisciplinarni prikaz koji povezuje usmenu historiju, arhivsku građu i originalne umjetničke radove, s ciljem da se iznova sagleda uloga žena u izgradnji mira i njihov historijski kontinuitet.

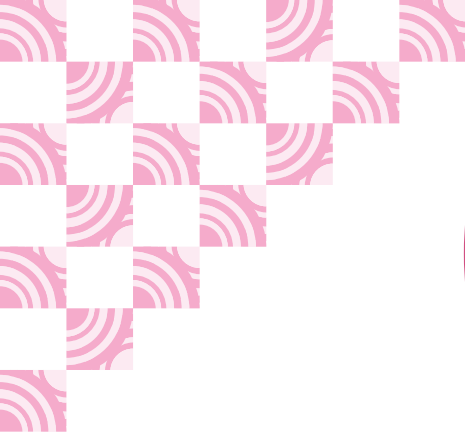
Umjesto da se fokusira isključivo na biografije “heroína”, istraživanje je tragalo za svakodnevnim pričama o otpornosti, radu, solidarnosti i prenošenja znanja – bilo kroz obrazovanje, lokalni aktivizam, njegu i brigu, umjetnički izraz ili emancipaciju.

Istraživanjem su obuhvaćena sljedeća mjesta:

 Gračanica		Istočno Sarajevo	
	Olovo	Tešanj	
 Travnik			Visoko
	Sarajevo	Prijedor	
 Kozarac			Višegrad
	Jajce	Banja Luka	
 Bijeljina			Kozarska Dubica
	Prijedor	Konjević Polje	
 Srebrenica			Fojnica
	Mostar	Ugljevik	
 Banovići			Cazin
	Bihać	Tuzla	
 Lukavac			Zenica

Zahvaljujemo se institucijama:

Zavičajno-muzejska zbirka i galerija Gračanica, JU Muzej Tešanj, Zavičajni muzej Travnik, CZM „Kvart“, Muzej Kozare, Udruženje Prijedorčanki „Izvor“, Udruženje „Srcem do mira“, Fondacija “Udružene žene”, Helsinški parlament građana Banja Luka, Muzej savremene umjetnosti Republike Srpske, Muzej Semberije, Udruženje žena Jadar, Udruženje ADOPT, Centar za kulturu Ugljevik, Aktiv žena Banovići, Muzej istočne Bosne, Arhiv Tuzlanskog kantona, NUB “Derviš Sušić”, Centar za kulturu Lukavac, UG „Ženski interaktivni centar – ŽIR“, Gradska biblioteka i zavičajni muzej Olovo, Zavičajni muzej Visoko, Udruženje za kulturu i umjetnost “CRVENA”, JU Narodna biblioteka „Ivo Andrić“, Udruženje penzionera/umirovljenika Jajce, Muzej II zasjedanja AVNOJ-a, Franjevački samostan Fojnica, Udruženje „Putevi mira“, Inicijativa građanki i građana Mostara, Muzej Unsko-sanskog kantona, Gradska biblioteka Zenica i Bosansko narodno pozorište Zenica.

02

PRVI DIO

Dokumentiranje ženskih doprinosa kroz
usmene historije i lokalna svjedočanstva

01

UVOD

02

PRVI DIO

03

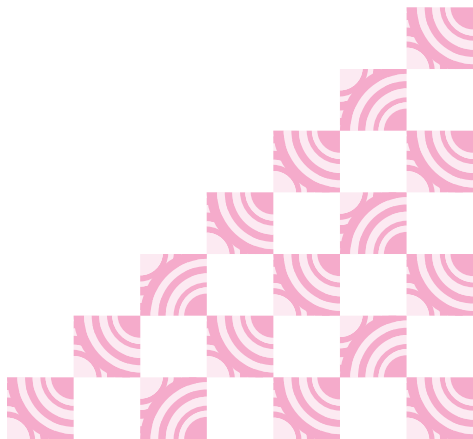
DRUGI DIO

04

NALAZI

05

ZAKLJUČAK

Opseg ovog istraživanja određen je temeljnim ciljem projekta: dokumentovati i kritički interpretirati doprinos žena obnovi, društvenom iscjeljenju i jačanju zajednica u Bosni i Hercegovini u prošlosti i sadašnjosti, te ih međusobno povezati. Iako smo na početku projekta razvili istraživačku metodologiju, odlučili smo se fokusirati na dva ključna perioda sistemskog razaranja – period nakon Drugog svjetskog rata (poslije 1945.) i period nakon rata 1992–1995. Ova dva vremenska fokusa omogućila su timu da istraži kontinuitete i prekide u rodno specifičnim oblicima brige, rada i aktivizma u socijalističkom i postsocijalističkom kontekstu.

Ova odluka temeljila se na dva glavna razloga: prvo, Historijski muzej Bosne i Hercegovine posjeduje dugogodišnju ekspertizu i stalne postavke koje se već fokusiraju na ova dva rata, pružajući snažan institucionalni i kustoski okvir za istraživanje; drugo, fokusiranjem na doprinos žena poslijeratnom oporavku mogli smo se tematski i metodološki nadovezati na postojeće narative, ali ih istovremeno obogatiti pričama koje su često ostajale na marginama. Na taj način naše istraživanje ima dvostruku svrhu: ono proširuje muzejske zbirke i narative rodno osjetljivom perspektivom te ističe ključne uloge žena u obnovi zajednica, obrazovanja, sistema njege i društvene infrastrukture nakon ratnih perioda.

Metodološki, kako je već pomenuto, istraživanje se oslanjalo na kombinaciju intervjua iz oblasti usmene historije, arhivskih istraživanja i institucionalnih konsultacija. Istraživači/ce su proveli oko 30 polustrukturiranih intervjua, od kojih je većina snimljena u audio ili video formatu, dok su neki provedeni putem pisane korespondencije ili e-maila, u skladu s preferencijama učesnica ili logističkim ograničenjima. Tim je također obavio i naknadne posjete, među kojima se posebno ističe druga posjeta Kozarcu, tempirana da se poklopi s mirovnom konferencijom koju organizuje udruženje Srcem do mira, što je omogućilo dodatnu saradnju s ključnim akterkama i aktivistkinjama, poput Nusrete Sivac.

Tokom terenskih posjeta postajalo je sve jasnije da, uz prikupljanje usmenih historija i građe o poslijeratnim doprinosima žena, postoji i hitna potreba da se ispita kako je žensko naslijeđe predstavljeno – ili često nedovoljno predstavljeno – u muzejskim zbirkama i institucionalnim praksama širom Bosne i Hercegovine. Ovo zapažanje navelo nas je da proširimo istraživački okvir i uvedemo drugi, paralelni fokus: istraživanje vidljivosti, očuvanja i interpretacije ženskih historija unutar GLAM institucija (galerije, biblioteke, arhivi i muzeji).

Stoga, ovaj je izvještaj podijeljen je u dva glavna dijela. Prvi dio donosi nalaze iz segmenta usmene historije i prikupljanja građe, ističući priče, glasove i doprinose žena nakon 1945. i 1995. godine. Drugi dio posvećen je mapiranju i analizi institucionalnih praksi vezanih za žensko naslijeđe u muzejima i drugim GLAM institucijama širom zemlje, s ciljem razumijevanja postojećih praznina i prepoznavanja prilika za inkluzivnije i rodno osjetljivije muzeološke pristupe.

Olovo: Direktorica Gradske Biblioteke, Sanela Kaikčija (lijevo);
Forum žena "Sabina Jamaković", utemeljiteljica foruma
Hasna Vatreš (u sredini); Istraživačica Historijskog muzeja BiH,
Belkisa Hasović (desno)

Kao što je već navedeno, cilj ovih posjeta bio je prikupljanje usmenih historija, ličnih svjedočanstava, fotografija i manjih artefakata koji otkrivaju na koji način su žene doprinosile obnovi svojih zajednica nakon dva velika prijeloma: završetka Drugog svjetskog rata 1945. i završetka rata u Bosni i Hercegovini 1995. godine.

Mnoge sagovornice bile su spremne podijeliti svoje priče, posebno u neformalnim, povjerljivim okruženjima. Ipak, značajan broj nije želio biti sniman, fotografisan ili direktno imenovan. Ove preference oblikovale su metodološki i etički pristup projekta: umjesto da se prioritet daje audio-vizuelnoj dokumentaciji, istraživači su se oslanjali na ručno pisane bilješke, refleksije nakon intervjua i arhivsku građu. Uprkos tim ograničenjima, prikupljena svjedočanstva nude živopisan mozaik otpornosti, aktivizma i građanskog angažmana žena u njihovim zajednicama.

Najznačajnija zapažanja sa terena:

Srebrenica

Svjedočanstva su bila usmjerena na povratak, pamćenje i žensko liderstvo nakon genocida. Valentina Gagić iz NVO ADOPT naglasila je važnost prijeratne fotodokumentacije kao sredstva za očuvanje cjelovitijeg sjećanja na grad.

Zehta Ustić, jedna od prvih žena koja se vratila u Srebrenicu s djetetom, postala je stub zajednice kroz svoj rad u obrazovanju i razvoju vještina.

Banja Luka

Dr. Sarita Vujković iz Muzeja savremene umjetnosti RS govorila je o gotovo potpunom odsustvu umjetnica u slikarskoj i vajarskoj umjetnosti prije 1980-ih, kada se javlja novi val u kulturi - Novi Primitivizam, a Lana Jajčević iz Fondacije Udružene žene Banja Luka podsjetila je na osnivanje organizacije u poslijeratnom periodu, ističući pomak od borbe za imovinska prava prema problemu porodičnog nasilja, poput inicijative "krava koja spaja" i radijskih svjedočanstava.

Kozarska Dubica

Ćima Zdenac iz udruženja Putevi mira ispričala je o kampanji zajednice za ponovno otvaranje zatvorenog mosta "Bratstvo i jedinstvo", a koji je granični prelaz s Hrvatskom. Ova inicijativa je postala snažan simbol saradnje, otpornosti i ženskog djelovanja.

Mostar

Ifeta Ćesir-Škoro je, između ostalog, predstavila Online muzej žena Mostara, koji mapira nevidljiva naslijeđa žena kroz digitalnu kuraciju i šetnje-gradom. Projekat direktno odgovara na odsustvo žena iz urbane memorije i uvodi nove modalitete feminističkog rada na naslijeđu.

Ugljevik

Tim je u saradnji s lokalnim kulturnim centrom dokumentovao priče Valentine Gavrić, učiteljice izbjegle iz Sarajeva, i dr. Branke Jovanović, penzionisane ginekologinje i bivše parlamentarke. Njihove naracije istaknule su uloge žena u obrazovanju, zdravlju i politici u poslijeratnim zajednicama.

Bijeljina

Muzejska savjetnica Tanja Lazić predstavila je praksu sistematske dokumentacije kao model za buduća istraživanja. Njena arhiva biografija i registra nudi okvir koji se može replicirati za zajedničku, lokalno vođenu historiografiju.

Fojnica

Razija Buharalija, penzionisana učiteljica i spisateljica za djecu, podijelila je dirljive priče o snazi svoje majke kao ratne udovice i značaju međuetničke solidarnosti i obrazovanja u poslijeratnim godinama. Također, govorila je o snažnom pečatu koji je Kadira Pašić Mehmedagić, kao dugogodišnja direktorica ustanove "Drin", ostavila u Fojnici.

Jajce

Intervju s penzionisanim učiteljicama Ismetom Šuškić i Nermanom Kasum pokazali su ključnu ulogu žena u obrazovanju i obnovi zajedničkog života nakon oba rata, 1945. i 1995. Pored razgovora sa članovima zajednice, tim se sastao i s Elvedinom Imamovićem i Emsadom Leko u Muzeju II zasjedanja AVNOJ-a. Iako je mandat muzeja vezan za specifičan nacionalni događaj, Leko je ponudila dragocjena razmišljanja o široj društvenoj ulozi žena – posebno učiteljica – u poslijeratnoj obnovi. Njena zapažanja potvrdila su da su, i pored patrijarhalnog okruženja, upravo žene u obrazovanju često prve ulazile u javni život nakon 1945, pomažući da se preoblikuju društvene norme i dinamika zajednice.

Kozarac

Tim je obavio razgovor s Emsudom Mujagić i Sebihom Turkanović u udruženju Srcem do mira. Mujagić, dugogodišnja mirovna aktivistkinja, naglasila je fundamentalnu ulogu žena u obnovi Kozarca nakon rata – “ciglu po ciglu”. Sebiha Turkanović, jedna od posljednjih žena oslobođenih iz logora Omarska, podijelila je potresnu, ali osnažujuću priču o preživljavanju, povratku i otporu mržnji. Njihove priče naglasile su simboličku snagu povratka i važnost ženskog liderstva u poslijeratnom oporavku i očuvanju sjećanja.

Konjević Polje

Tim je posjetio udruženje žena Jadar, gdje su obavljani intervjui s Ifetom Merjemić i Fazilom Bašić. Obje su bile među prvim ženama koje su se vratile svojim domovima nakon rata, uprkos nedostatku infrastrukture i institucionalne podrške. Kroz inicijative “odozdo”, pokrenule su ekonomske aktivnosti i osnovala udruženje kako bi pružile podršku lokalnim ženama. Njihov rad svjedoči o otpornosti povratnica i često zanemarenom značaju njihovog doprinosa obnovi zajednice, pomirenju i lokalnim ekonomijama.

Ismeta Šuškić i Nermana Kasum, članice
Udruženja penzionera/umirovljenika Jajce

Obrasci i teme uočeni kroz različite lokalitete:

Žene kao stubovi poslijeratne obnove

U svim sredinama žene se javljaju kao ključne figure u oporavku zajednice – kroz obrazovanje (primjeri Jajce i Fojnica), humanitarni aktivizam ili ekonomske inicijative odozdo (Konjević Polje). Često su preuzimale najteže zadatke u procesima povratka, obnavljale domove i institucije iz temelja i vraćale osjećaj normalnosti čak i kada je izostajala podrška države.

Uloga učiteljica kao ranih aktera emancipacije

Poseban obrazac, naročito u Jajcu i Fojnici, jeste izuzetna uloga učiteljica u godinama neposredno nakon Drugog svjetskog rata. U mnogim patrijarhalnim ruralnim sredinama, one su bile među prvim ženama koje su stekle javnu vidljivost i poštovanje. Te žene nisu samo obrazovale generacije djece nego su i utjelovljivale nove društvene uloge za žene, postajući uzori i često liderke zajednica.

Rodno specifična sjećanja na rat i mir

Narativi o ratu, bilo iz 1941. ili 1992, bili su rodno obilježeni ne samo kroz iskustvo, nego i kroz način na koji su pamćeni. Žene su svoje priče često uokviravale kroz svakodnevne činove preživljavanja, brigu i obnovu zajednice, umjesto kroz klasične vojne ili političke prekretnice. Njihovi doprinosi izgradnji mira – kroz dijalog, sjećanje ili simbolički povratak – nudili su alternativne okvire u odnosu na dominantne, često muški centrirane, narative o ratu.

Sjećanje kao otpor i odgovornost

U više sredina, naročito u Kozarcu i Konjević Polju, rad na sjećanju bio je svjestan i konstantan čin. Žene su sebe vidjele kao čuvarke istine i pamćenja, često kroz pripovijedanje, komemorativne događaje i prenošenje znanja na mlađe generacije. U nekim slučajevima, poput svjedočanstva Sebihe Turkanović, samo javno progovaranje postalo je čin otpora protiv brisanja i poricanja.

Međuetnička solidarnost i ženski savezi

Uprkos podjelama koje su rat i poslijeratna politika produbili, gotovo svaka priča uključivala je primjere međuetničke saradnje i međusobne pomoći – posebno među ženama. U Jajcu, Fojnici, Banjoj Luci i Konjević Polju isplivale su priče o podršci preko etničkih granica, koje osporavaju prevladavajuće narative o polarizaciji. Žene su često bile te koje su predvodile održavanje ili ponovno građenje povjerenja među različitim zajednicama, nudeći modele pomirenja utemeljene na stvarnim iskustvima.

Odsustvo u zvaničnim historijama, prisustvo u svakodnevnom životu

Dok su formalne institucije često zanemarivale građu i narative o ženama, neformalne zajednice poput penzionerskih klubova, lokalnih NVO-a i ženskih udruženja postale su ključni arhivi ženskog poslijeratnog iskustva. Ovaj kontrast jasno ukazuje na potrebu da institucionalne prakse pamćenja budu proširene i korigovane kako bi bolje odražavale stvarnosti koje žene već dugo nose.

Ženski rad kao temelj održivosti društva

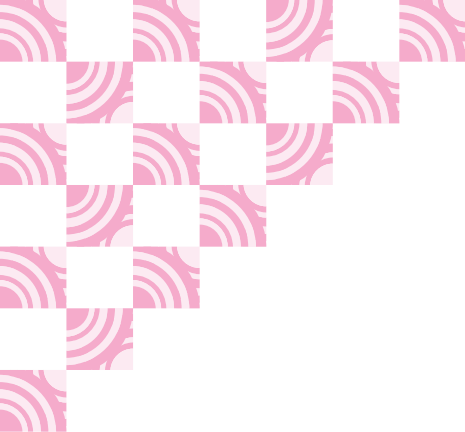
Bilo kroz podučavanje, njegu, poljoprivredu ili zagovarački rad, ženski doprinos pokazao se ne samo kao ekonomska vrijednost, već i kao temelj poslijeratnog života i obnove zajednica. Njihov neplaćeni i često neprepoznati rad u domovima, učionicama i zajednicama često je postavljao temelje za formalnije procese oporavka – i u mnogim slučajevima činio ih mogućim.

Sa terenske posjete Banovićima, "Aktiv Žena Banovići"

Terensko istraživanje omogućilo je uspostavljanje vrijednih kontakata s pojedincima i pojedinkama i institucijama širom Bosne i Hercegovine. Ovi susreti ne samo da su obogatili naše razumijevanje uloge žena u poslijeratnim periodima, nego su postavili i temelje za potencijalne dugoročne saradnje. Iako su opseg i trajanje terenskih posjeta bili nužno ograničeni okvirima projekta, stečeni uvidi bili su i značajni i smisleni. U budućnosti se nadamo da će istraživački napor i omogućiti duže i temeljitije terenske boravke, koji će otvoriti prostor za dublje uključivanje zajednica i nijansiranije dokumentiranje. Ipak, ova faza istraživanja pokazala se kao važan i vrijedan korak u otkrivanju i očuvanju višeslojnog naslijeđa žena u Bosni i Hercegovini.

03

DRUGI DIO

Žensko naslijeđe u muzejima:
institucionalne prakse, praznine i mogućnosti

01

UVOD

02

PRVI DIO

03

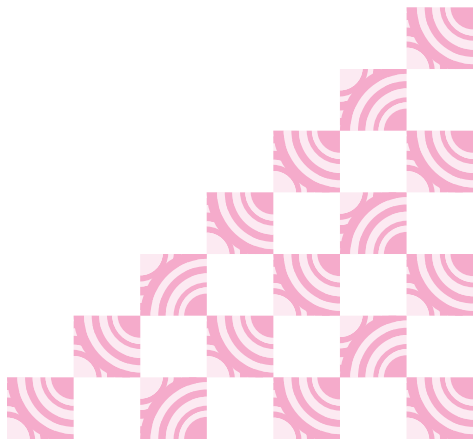
DRUGI DIO

04

NALAZI

05

ZAKLJUČAK

Kao dio šireg istraživanja o ženskom naslijeđu u Bosni i Hercegovini, posebna pažnja posvećena je ulozi muzeja i baštinskih institucija, kakvi su arhivi, muzeji, galerije i biblioteke, u očuvanju, interpretaciji i javnom predstavljanju ženskih doprinosa društvu. Uvažavajući činjenicu da institucionalno pamćenje ima ključnu ulogu u oblikovanju kolektivnog razumijevanja prošlosti, ova faza istraživanja nastojala je procijeniti u kojoj su mjeri ženske historije vidljive, zastupljene i priznate unutar formalne kulturne infrastrukture.

Kroz kratke, ciljane posjete i komunikaciju s kustosima/icama i direktorima/cama u 21 muzeju i kulturnoj instituciji (GLAM), istraživački tim prikupio je podatke o zbirkama, izložbama, programima i arhivskim praksama vezanim za žene. Cilj nije bio sprovesti sveobuhvatnu reviziju, nego dobiti početni uvid u postojeće prakse i institucionalnu otvorenost za dalju saradnju na ovoj temi, kao i jasniju sliku o tome kako (i da li) se ove institucije bave ženskim naslijeđem kroz svoje zbirke, programe i strateško planiranje.

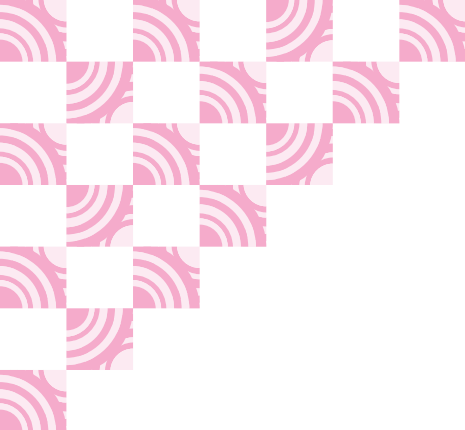

Čima Zdenac, predsjednica UG "Putevi mira"
iz Bosanske/Kozarske Dubice

Upitnik je obuhvatio šest ključnih pitanja:

1. Da li posjedujete zbirke ili arhivsku građu koja se posebno odnosi na žene ili ženske organizacije?
2. Da li imate legatne ili pojedinačne predmete koje su donirale žene ili su povezani sa ženama?
3. Da li postoje datumi u vašem institucionalnom kalendaru posvećeni ženskoj historiji ili naslijeđu?
4. Da li ste priređivali izložbe, programe ili publikacije posebno posvećene ženama?
5. Da li imate strategiju ili plan usmjeren ka unapređenju vidljivosti ženskog naslijeđa u vašoj instituciji?
6. Da li biste bili zainteresovani za saradnju s Historijskim muzejom Bosne i Hercegovine na budućim projektima vezanim za žensku historiju i naslijeđe?

**Odgovori na ova pitanja
dali su vrijedan uvid u nivo
institucionalne svijesti i
angažmana kada je riječ o
ženskom doprinosu kulturnoj
historiji, te otvorili prostor za
moguću buduću saradnju.**

04

NALAZI

01

UVOD

02

PRVI DIO

03

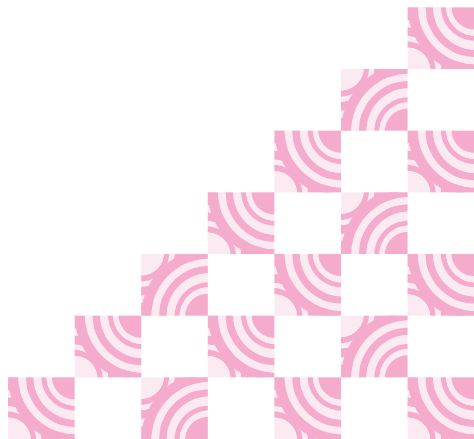
DRUGI DIO

04

NALAZI

05

ZAKLJUČAK

Dobijeni nalazi nude nijansirano razumijevanje trenutnih praksi, otkrivajući i ohrabrujuće inicijative i značajne praznine u institucionalnim pristupima rodno inkluzivnom radu s naslijeđem:

Nekoliko institucija, poput Zavičajnog muzeja Travnik i JU Narodne biblioteke Ivo Andrić u Višegradu, napravile su značajne iskorake u dokumentiranju i predstavljanju ženskih doprinosa kroz zbirke, izložbe i tematske programe. U Travniku su zabilježeni legati i izložbe posvećene ženama, što ukazuje na rastuću institucionalnu svijest o rodnim historijama. Višegradska biblioteka na sličan način čuva predmete i dokumente vezane za žene i razvija programe koji te priče približavaju široj javnosti.

Suprotno tome, institucije poput Zavičajno-muzejske zbirke i Galerije Gračanica njeguju komemorativne prakse vezane za žene – poput obilježavanja važnih datuma – ali trenutno nemaju zbirke ili legate koji su eksplicitno fokusirani na žene. Ovakav obrazac naglašava važnost proširenja arhivskih strategija kako bi žene bile uključene ne samo simbolično, već i kao predmet sistematske dokumentacije i istraživanja.

Muzej Semberije u Bijeljini i Muzej Tešanj započeli su prikupljanje predmeta i legata povezanih sa ženama, što je hvalevrijedno. U međuvremenu, veće institucije poput Muzeja savremene umjetnosti RS u Banjoj Luci i Muzeja Unsko-sanskog kantona u Bihaću već posjeduju relevantan materijal, ali bi im koristilo snažnije kustoske naracije koje bi namjerno uključivale ženska iskustva.

Posebno upečatljiv slučaj je Muzej Kozare u Prijedoru, koji je naveo da ne posjeduje nikakav materijal vezan za žene, no s obzirom na njegov status zavičajnog muzeja, može se očekivati da barem u okviru etnološkog odjela imaju eksponate sa ženskom nošnjom i srodnim predmetima iz svakodnevnog života.

Jedno od najupečatljivijih otkrića ovog istraživanja jeste da nijedna od anketiranih institucija nije prijavila da posjeduje definisanu strategiju za unapređenje vidljivosti ženskog naslijeđa. Iako su neke organizovale pojedinačne izložbe ili programe vezane za žene, ti napori djeluju sporadično i nisu dio šire institucionalne posvećenosti. Odsustvo dugoročne vizije ili politike u ovom području odražava dublje strukturne praznine u načinu na koji se rodne perspektive integrišu u rad na kulturnom pamćenju. Ovakav nedostatak strategije ne ograničava samo zastupljenost žena u stalnim postavkama i postavkama i zbirkama, nego i smanjuje mogućnosti za javni angažman, istraživanja i saradnje posvećene ženskom doprinosu historiji i naslijeđu. Prevazilaženje ovog jaza zahtijeva institucionalnu refleksiju, ulaganje resursa i snažnije partnerstvo – posebno s institucijama poput Historijskog muzeja BiH koje aktivno razvijaju rodno osjetljive pristupe.

U tom smislu, jedno od najznačajnijih zajedničkih obilježja skoro svih ispitanih institucija jeste njihova spremnost na saradnju s Historijskim muzejem Bosne i Hercegovine – sve su izrazile želju za buduću saradnju. To predstavlja snažan temelj za zajedničke inicijative usmjerene na širenje istraživanja, digitalizaciju i uključivanje javnosti u teme ženskog naslijeđa.

Uprkos razlikama u veličini, fokusu i misiji, većina institucija pokazala je otvorenost za razvijanje veće pažnje prema ženskim historijama – pri čemu ih češće ograničavaju manjak osoblja i finansija, a ne nedostatak interesa.

Nalazi iz terenskog istraživanja i institucionalnih konsultacija pokazuju da doprinosi žena poslijeratnoj obnovi, pamćenju i društvenoj koheziji u Bosni i Hercegovini i dalje ostaju nedovoljno zastupljeni – i u živim narativima lokalnih zajednica i u kustoski oblikovanim sadržajima GLAM institucija. Ipak, ovaj projekat otkrio je obilje materijala, partnerstava i entuzijazma na kojima se može dalje graditi.

STRATEŠKE PREPORUKE

1. Ojačati GLAM institucije kao čuvare ženskog naslijeđa

Ulagati u programe izgradnje kapaciteta koji će obučavati muzejske radnike za rodno osjetljivu dokumentaciju, postavljanje izložbi i rad sa zajednicama. Podsticati institucije da proširuju akvizicijske politike, priređuju izložbe fokusirane na žene i razvijaju inkluzivne javne programe.

2. Razviti dugoročne strategije za rodnu vidljivost u muzejima

Pružiti podršku muzejima u kreiranju institucionalnih strategija koje adresiraju rodnu ravnopravnost u prikupljanju, interpretaciji i vidljivosti naslijeđa. To može uključivati interne revizije zbirki, inicijative javnog angažmana i integraciju rodničkih perspektiva u obrazovne materijale.

3. Kreirati participativne i zajednički vođene arhive

Omogućiti lokalnim ženama i zajednicama da direktno doprinose arhivima i izložbama kroz donacije ličnih dokumenata, fotografija ili usmenih historija. Kuriranje u zajednici i digitalne platforme za pripovijedanje – poput one razvijene kroz ovaj projekat – mogu pomoći u decentralizaciji i demokratizaciji naslijeđa.

Valentina Gavrić, Ugljevik

4. Osnajiti žene da se “upišu u historiju”

Organizovati kampanje, radionice ili javne pozive za doprinos koji potvrđuju i slave uloge žena u javnom životu. Ove inicijative posebno su efektne kada se organizuju u saradnji s feminističkim NVO-ima, školama ili lokalnim kulturnim centrima.

5. Osigurati etičke pristupe radu sa sjećanjem

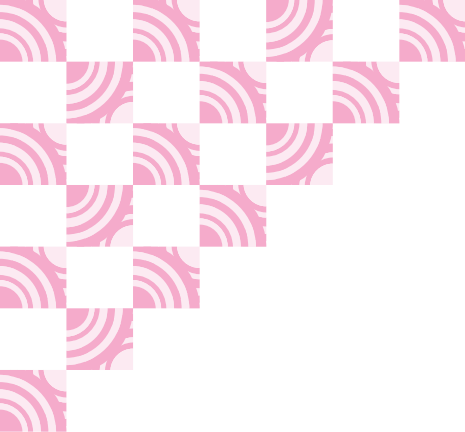
Usvojiti protokole za rad sa preživjelim, starijim osobama i marginalizovanim glasovima – uz poštovanje anonimnosti, emocionalnih granica i osjetljivosti zajednice. Ovo je posebno važno kada se radi o temama poput ratne traume, raseljavanja ili seksualnog nasilja.

6. Podržati akademska i kreativna istraživanja o ženskim historijama

Podsticati interdisciplinarna istraživanja (historijska, muzeološka, etnografska) koja u središte stavljaju iskustva žena. Saradnje istraživača/ica, umjetnika/ica, kustosa/kinja i aktivista/ica mogu rezultirati inovativnim sadržajima – izložbama, knjigama, filmovima ili obrazovnim programima – koji afirmiraju ženske priče.

7. Njegovati održiva lokalna i regionalna partnerstva

Graditi i održavati odnose s akterima poput Srcem do mira (Kozarac), Muzeja Semberije (Bijeljina), Kulturnog centra u Ugljeviku i drugih institucija ili NVO-a koje su bile uključene tokom terenskog rada. Ova partnerstva mogu poslužiti kao pilot-projekti za buduće programe posvećene ženskom naslijeđu.

05

ZAKLJUČAK

01

UVOD

02

PRVI DIO

03

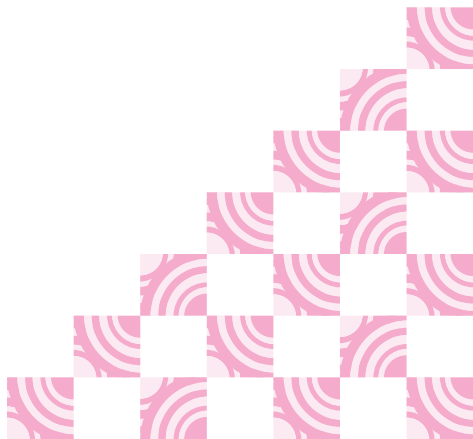
DRUGI DIO

04

NALAZI

05

ZAKLJUČAK

Ovaj izvještaj predstavlja prvi koordinisani pokušaj dokumentiranja i interpretacije ženskih doprinosa obnovi Bosne i Hercegovine nakon 1945. i 1995. – i to kroz žive glasove žena i kroz institucionalnu analizu načina na koji se njihovo naslijeđe čuva. On otkriva dubok, često skriven izvor iskustva, sjećanja i otpornosti koji su oblikovali oporavak zemlje na vidljive i nevidljive načine.

Kroz terenske posjete i konsultacije s muzejima i kulturnim centrima, istraživački tim postavio je važne temelje za inkluzivniji pristup historijskom pamćenju i očuvanju naslijeđa. Glasovi žena – od povratnica i aktivistkinja do učiteljica i kustosica – ukazuju na potrebu za kontinuiranim priznavanjem, etičkim angažmanom i strukturnom podrškom.

Prikupljeni uvidi direktno će se koristiti za buduću digitalnu platformu i muzejsku izložbu planiranu za kraj 2025. godine, čiji je cilj da u središte stavi žive historije žena kao vitalni dio kulturnog narativa Bosne i Hercegovine. Još važnije, ovaj rad naglašava hitnu potrebu za institucionalizacijom rodno osjetljivih pristupa u GLAM institucijama i za osnaživanjem žena da sebe vide – i da budu viđene – kao protagonisticama vlastitih historija.

Ovo nije kraj, već početak. Partnerstva koja su uspostavljena, materijali koji su prikupljeni i priče koje su podijeljene nude čvrst temelj za dalja istraživanja, saradnju i javni angažman u godinama koje dolaze.

Istraživački tim:

Amar Karapuš, Belkisa Hasović,
Nikola Motika, Elma Hodžić,
Nedim Pustahija, Dalila Mirović,
Emina Čalija

Izveštaj sastavila:

Dalila Mirović

Dizajn i prelom:

Sajra Zulčić

Zahvaljujemo se svim institucijama, učesnicima
i učesnicama te saradnicima i saradnicama koji
su svojim znanjem, iskustvom i povjerenjem
doprinijeli ovom istraživanju!

Septembar 2025

HISTORIJSKI MUZEJ
BOSNE I HERCEGOVINE